

А. Я. Кузнецова, Є. А. Олефір

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ПРОВЕДЕННЯ АДАПТАЦІЙНИХ ЗАХОДІВ

Стаття присвячена вивченню адаптаційних заходів Національного банку України та банків, які реалізовувалися на кожному етапі еволюції банківської системи. Оскільки вітчизняна банківська система перебуває в кризовому стані, необхідно вжити ефективних заходів, які б дали їй можливість вийти на якісно новий рівень розвитку. У зв'язку з цим виникає потреба визначити заходи адаптації, які сприяли її подальшому розвитку, та дії регулятора, уряду, банків, котрі, навпаки, гальмували цей процес. За допомогою ретроспективного аналізу й методу індукції було з'ясовано, що на II (1996—1997 рр.) та IV (2000—2005 рр.) етапах вжиті заходи мали загалом високу ефективність, а на інших етапах ефективними були лише поодинокі з них, що так і не забезпечили конкурентоспроможність національної банківської системи на міжнародному рівні. Проведено порівняльний аналіз адаптаційних заходів, які вживалися в країнах світу (в т. ч. в Україні), у кризовий (2008—2009 рр.) та посткризовий (2010—2015 рр.) періоди і зроблено висновок, що банківська система не зможе активно розвиватися доти, доки не буде проведено низку структурних реформ у економіці. На підставі дослідження визначено найхарактерніші форми та методи адаптації для кожного періоду розвитку системи. Оптимальне поєднання форм адаптації з урахуванням циклічності (спади/піднесення) розвитку економіки та фінансових ринків і буде предметом подальшого вивчення.

Ключові слова: банківська система, етапи розвитку, заходи адаптації, форми та методи адаптації.

Табл. 4. Рис. 1. Літ. 14.

А. Я. Кузнецова, Е. А. Олефир

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЫ УКРАИНЫ В КОНТЕКСТЕ ПРОВЕДЕНИЯ АДАПТАЦИОННЫХ МЕРОПРИЯТИЙ

Статья посвящена изучению адаптационных мероприятий Национального банка Украины и банков, которые реализовывались на каждом этапе эволюции банковской системы. Так как отечественная банковская система находится в кризисном состоянии, необходимо принять эффективные меры, которые бы позволили ей выйти на качественно новый уровень развития. В связи с этим возникает потребность определить меры адаптации, способствующие ее дальнейшему развитию, и действия регулятора, правительства, банков, которые, наоборот, тормозили этот процесс. С помощью ретроспективного анализа и метода индукции было выяснено, что на II (1996—1997 гг.) и IV (2000—2005 гг.) этапах принятые меры имели в целом высокую эффективность, а на других этапах эффективными были только единичные из них, которые так и не обеспечили конкурентоспособность национальной банковской системы на международном уровне. Проведен сравнительный анализ адаптационных мероприятий, применявшихся в странах мира (в т. ч. и в Украине), в кризисный (2008—2009 гг.) и посткризисный (2010—2015 гг.) периоды и сделан вывод, что банковская система не сможет активно развиваться до тех пор, пока не будет проведен ряд структурных реформ в экономике. На основе исследования определены самые характерные формы и методы адаптации для каждого периода развития системы. Оптимальное сочетание форм адаптации с учетом цикличности (спады/подъем) развития экономики и финансовых рынков и будет предметом дальнейшего изучения.

Ключевые слова: банковская система, этапы развития, меры адаптации, формы и методы адаптации.

© Кузнецова А. Я., Олефір Є. А., 2016

Anzhela Kuznetsova, Ievgeniia Olefir

FEATURES OF BANKING SYSTEM DEVELOPMENT IN UKRAINE IN THE CONTEXT OF UNDERTAKING ADAPTATION ACTIONS

This article is devoted to studying adaptation actions undertaken by the National Bank of Ukraine and banks at each stage of banking system evolution. Since the domestic banking system is in crisis, it is necessary to take effective actions that would allow the system to reach a qualitatively new level of development. In this regard, there is a need to identify adaptation actions that would contribute to its further development, and actions by the regulator, the government, and banks that, on the contrary, slowed down the process. Using retrospective analysis and the method of induction, it is found out that at stages 2 (1996-1997) and 4 (2000-2005), the actions undertaken were generally highly effective, at other stages – only some actions were effective but they could not give a competitive edge to the national banking system at the international level. The article provides a comparative analysis of adaptation actions undertaken across the globe (including in Ukraine) in the crisis (2008-2009) and post-crisis (2010-2015) periods and concludes that the banking system will not develop in an active manner until a number of structural economic reforms are implemented. Based on research into the features of adaptation actions, the authors identify the most typical forms and methods of adaptation for each period of the system development. Further research will be focused on finding the best combination of adaptation forms, taking into consideration cycles (recessions/growth) of economic development and financial markets.

Keywords: banking system, stages of development, adaptation actions, forms and methods of adaptation.

JEL classification: G20, G21, G29.

Банківську систему України можна охарактеризувати як таку, що має коротку історію (з 1991 р.), будується за методом “спроб і помилок”, чутлива до змін на міжнародних ринках, є основним елементом фінансового сектору (вітчизняний фондовий ринок проходить лише стадію становлення, а страховий має незначну частку у фінансовому секторі) та наразі перебуває у кризовому стані.

У зв'язку з цим дослідження еволюції вітчизняної банківської системи важливе для її розвитку в майбутньому. Адже, проаналізувавши помилки та прорахунки регулятора й органів державної влади, можна розробити адекватні адаптаційні заходи з метою підвищення конкурентоспроможності вітчизняної системи на міжнародному рівні з урахуванням циклічності процесів у економіці та на фінансових ринках.

Питання становлення та поступу банківської системи України вивчали чимало науковців. Зокрема, О. Д. Вовчак, Н. М. Руцишин [1], В. Ю. Дудченко [2], Г. Т. Карчева [3] проводили періодизацію, зважаючи на макроекономічну ситуацію, грошово-кредитну політику та фінансовий стан банків; Ю. О. Бойко [4] — з позиції нарощування капіталу банків; О. О. Болдирев [5] — антикризового менеджменту; Н. Гребеник [6] — розвитку монетарної сфери; Ю. І. Онищенко [7] — формування структури банківської системи; М. О. Гасюк [8], О. О. Чуб [9] — присутності іноземного капіталу у вітчизняній банківській системі; Г. В. Миськів [10] — становлення кредитного ринку. Проте теоретики не акцентували увагу на вжитих заходах з адаптації, котрі стимулювали

розвиток банківської системи. Крім того, майже не досліджувалися найхарактерніші форми та методи адаптації для кожного етапу її еволюції.

З огляду на зазначене, метою статті є виокремлення заходів адаптації банківської системи, які дали змогу активно розвиватися їй у наступному періоді, та з'ясування основних “прогалин” регулятора, уряду, банків, котрі стримували процеси розвитку.

У результаті дослідження періодизації банківської системи України можна зауважити, що науковці [2; 5; 8; 10] переважно виокремлюють шість основних етапів, хоча при цьому всі періоди відрізняються інтервалом років. На нашу думку, це лише підтверджує суб'єктивний підхід теоретиків до вивчення питання. Стосовно ознаки періодизації, то більшість учених, зокрема [1—3], проводили дослідження, беручи за основу історію розвитку банківської системи, тобто враховували макроекономічну ситуацію, грошово-кредитну політику та фінансовий стан банків. Відповідно до їхнього підходу в основу періодизації покладено періоди піднесення та спаду банківської системи.

Слід погодитися з позицією С. М. Аржевітіна: “25-річний досвід функціонування банківської системи, власне банківські кризи 1996, 1998, 2004, 2008 років, 2014/2015 років, дають свої відповіді на головні прогалини в українському банківництві” [11, с. 17]. Хоча, на наш погляд, варто назвати й 1992—1993 рр., коли девальвація валюти була катастрофічною (1876,5 %), що негативно впливало на розвиток банківської системи й економіки загалом [12]. При цьому всі кризи у банківській системі України (за винятком 2004 р.) були спричинені саме девальваційними процесами.

Враховуючи названі кризові періоди та періодизацію банківської системи, запропоновану Г. Т. Карчевою, умовно зобразимо її розвиток на кожному етапі (табл. 1). Відповідно до визначених у табл. 1 періодів, розглянемо заходи адаптації, які дали “поштовх” для подальшого розвитку системи (табл. 2).

Наші дослідження показали, що лише на II (1996—1997 рр.) та IV (2000—2005 рр.) етапах вжиті заходи адаптації мали загалом позитивний результат, бо дали змогу активно розвиватися в наступному періоді не лише банкам, а й економіці. На інших етапах еволюції тільки поодинокі заходи були ефективними, але вони так і не забезпечили конкурентоспроможності національної банківської системи на міжнародному рівні.

Водночас багато заходів не давали очікуваних результатів, що призводило до гальмування процесів розвитку. Основними причинами цього є:

— запізнення у житті заходів адаптації: прийняття антикризової політики уряду лише в 2010 р. (більшість країн світу зробила це відразу після початку кризи), перехід до плаваючого валютного курсу в 2014 р., коли дефіцит платіжного балансу був досить великим (оптимальний термін був наприкінці 2005 — на початку 2006 рр., коли сальдо торговельного балансу мало додатне значення) тощо;

Таблиця 1. Періодизація розвитку банківської системи України

Етап	Роки	Умовне зображення розвитку банківської системи
I	1991 – 1992 – 1993 – 1994 – 1995	↓
II	1996 – 1997	↑
III	1998 – 1999	↓
IV	2000 – 2001 – 2002 – 2003 – 2004 – 2005	↑
V	2006 – III кв. 2008	↑
VI	IV кв. 2008 – 2009	↓
VII	2010 – 2013	↑
VIII	2014 – 2015	↓

Примітка. Стрілки відображають піднесення/спади в розвитку банківської системи; пунктирною лінією показані кризові роки у вітчизняній банківській системі.

Джерело: складено за: Карчева Г. Т. Ефективність функціонування та перспективи розвитку банківської системи України / Г. Т. Карчева ; НАН України, Ін-т економіки та прогнозування. — К., 2012. — 520 с.; Криза банківської системи: причини і шляхи виходу : матеріали наук.-практ. конф., м. Київ, 10 черв. 2015 р. / Асоціація українських банків ; Ун-т банк. справи НБУ (м. Київ) ; відп. ред. С. М. Аржевітін. — К. : УБС НБУ, 2015. — 143 с.

— нераціональність у підготовці та реалізації більшості заходів з боку регулятора, зокрема: на I етапі (1991—1995 рр.) не було відразу введено власну валюту; на V етапі (2006 — III кв. 2008 рр.) банкам дозволялося кредитувати в іноземній валюті населення, нехтуючи високими валютними ризиками (центральний банк покладався на фінансову грамотність населення, яке мусило самостійно оцінити недоліки валютного кредитування); на VIII етапі (2014—2015 рр.) — підвищено облікову ставку, ставку за депозитними сертифікатами, відбулося значне нарощення ОВДП у портфелі цінних паперів (до 72 %), надавалися кредити овернайт при надлишковій ліквідності в банках тощо [12];

— відсутність структурних реформ у економіці і заходів, спрямованих на її зростання, паралельно з розробленням та реалізацією заходів адаптації в банківській системі, зокрема на VI (IV кв. 2008—2009 рр.), VII (2010—2013 рр.) та на VIII (2014—2015 рр.) етапах, що не дало відповідного синергетичного ефекту, як, наприклад, у Німеччині чи Японії (у цих країнах одночасно з формуванням заходів щодо стабілізації фінансових ринків увага зосереджувалася на інвестиційній діяльності держави, капіталовкладеннях у освіту, розвиток інфраструктури, комунального господарства, здійснювалося пільгове кредитування для банків, зокрема тих, які кредитують малий та середній бізнес) [13; 14].

З огляду на особливості проведених адаптаційних заходів можна констатувати переважання певних форм адаптації над іншими на кожному етапі

Таблиця 2. Заходи адаптації, що сприяли розвитку банківської системи в наступному періоді

Етап	Заходи
I	Створення дворівневої банківської системи з визначенням функцій регулятора та комерційних банків, введення Системи електронних платежів, яка істотно прискорила розрахунки між підприємствами та сприяла їх розвитку, співпраця уряду й Національного банку України щодо зниження темпів інфляції (зменшення видатків бюджету, обмеження грошової емісії)
II	Проведення грошової реформи, визначення порядку, за яким банки мали встановлювати власні процентні ставки відповідно до зміни облікової ставки, відмежування емісійного механізму НБУ від бюджетного механізму, скорочення фінансування бюджетного дефіциту за рахунок сеньйоражу, початок регулювання грошової маси в обороті відповідно до динаміки ВВП, посилення нагляду та регулювання банківської діяльності (підвищення вимог до розміру капіталу банків, запровадження системи регулювання діяльності банків, контролю за ризиками на основі дотримання обов'язкових економічних нормативів)
III	Реалізація вимоги НБУ щодо проведення безготівкових операцій з купівлі-продажу вільно конвертованої валюти лише через Українську та Кримську міжбанківські валютні біржі, призупинення кредитування банками в іноземній валюті, запровадження обов'язкового продажу валютних надходжень на користь резидентів, встановлення обмеження на здійснення резидентами авансової оплати у вільно конвертованій валюті за договорами про купівлю імпорتنих товарів та послуг, підвищення норми обов'язкового резервування для банків
IV	Зменшення облікової ставки, ставки рефінансування, мінімальних резервних вимог, пом'якшення заходів валютного регулювання щодо вимоги обов'язкового обміну експортерами валютної виручки, що забезпечило збільшення кредитування, особливо реального сектору, та, як наслідок, зростання економіки, про що свідчить збільшення реального ВВП (+7,3 % у 2006 р., +7,9 % у 2007 р.).
V	Упровадження вимоги центрального банку, згідно з якою до складу зобов'язань банків, котрі підлягають обов'язковому резервуванню, включати кошти, які залучені банками від банків-нерезидентів та фінансових організацій — нерезидентів, здійснення регулятором операцій з депозитними сертифікатами, що дало змогу зменшити надлишкову ліквідність у банках, підвищення коефіцієнтів резервування за кредитами, наданими в іноземній валюті, початок введення Базеля II
VI	Зниження облікової ставки, підвищення норми обов'язкового резервування (за ступенем ризику) за кредитами в іноземній валюті, запровадження жорсткіших вимог до оцінки кредитоспроможності позичальників, збільшення мінімального розміру регулятивного капіталу, заборона банкам кредитувати в іноземній валюті населення та підприємства, котрі не мають валютної виручки, активне рефінансування та розширення переліку можливої застави під ці кредити, збільшення максимальної суми відшкодування за депозитами Фондом гарантування вкладів фізичних осіб, зменшення нормативу обов'язкового резервування за залученими коштами в національній валюті та підвищення його — в іноземній валюті, впровадження мораторію на дострокове зняття депозитів, здійснення аукціонів із продажу валюти за пільговим курсом для фізичних осіб з метою погашення валютних кредитів
VII	Зниження облікової ставки, підвищення розміру регулятивного капіталу, збільшення максимальної суми відшкодування за депозитами Фондом гарантування вкладів фізичних осіб, активне впровадження банками новітніх технологій, банківських продуктів та методів роботи з клієнтами
VIII	Підвищення процентної ставки за кредитами овернайт (з березня 2015 р. до 29,8 %), "очищення" банківської системи від неплатоспроможних банків, перехід до режиму плаваючого валютного курсу, збільшення мінімального розміру регулятивного капіталу банку, введення обмежень на дострокове зняття депозитів, на купівлю валюти фізичними особами протягом дня, проведення стрес-тестування

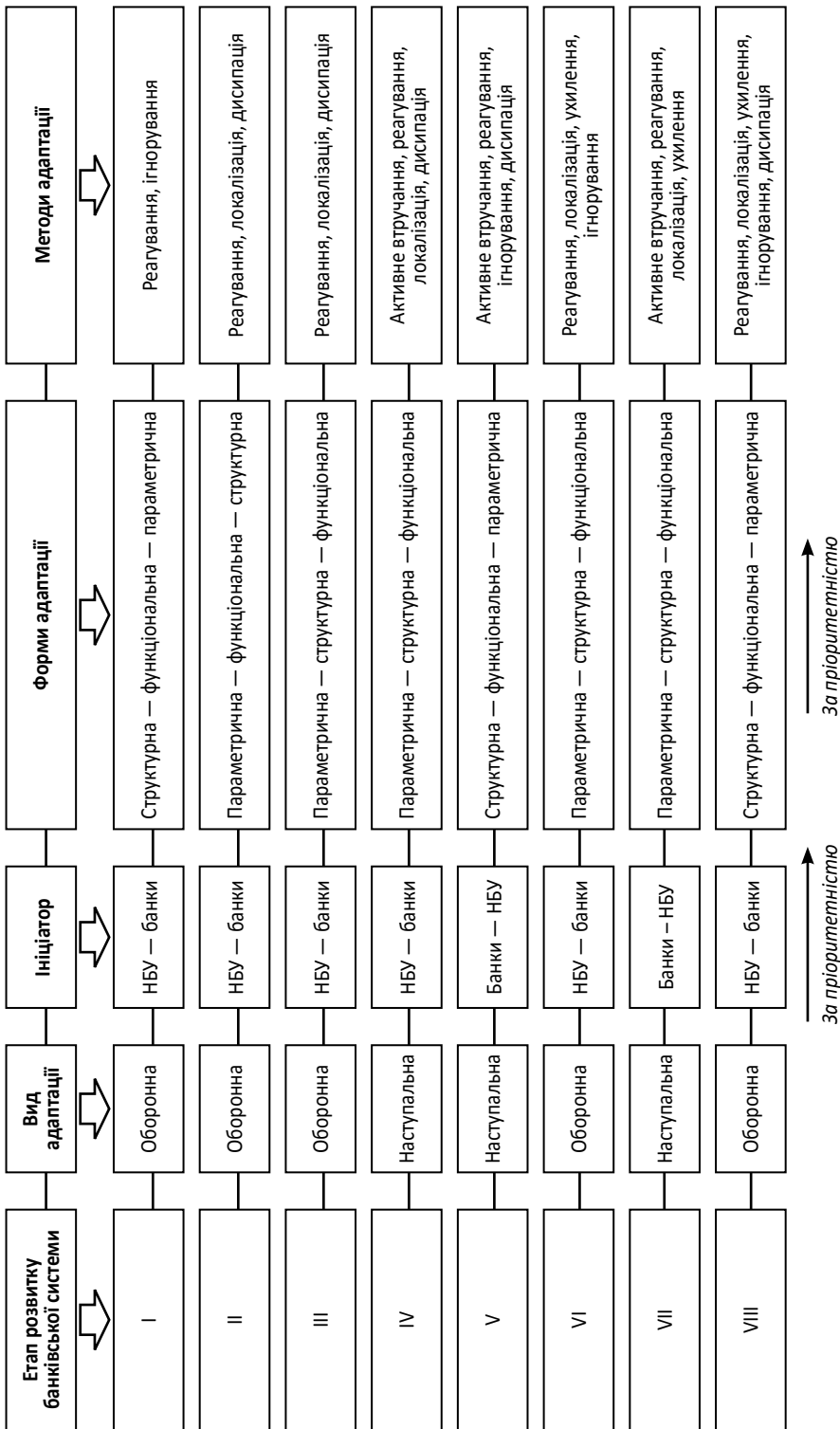
Джерело: складено за: Вовчак О. Д. Банківська справа : навч. посіб. / О. Д. Вовчак, Н. М. Рушишин. — Л. : Новий Світ-2000, 2008. — 560 с.; Дудченко В. Ю. Етапи формування та сучасні проблеми розвитку банківської системи України / В. Ю. Дудченко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. пр. — 2014. — Вип. 40. — С. 99—109; Карчева Г. Т. Ефективність функціонування та перспективи розвитку банківської системи України /

Г. Т. Карчева ; НАН України, Ін-т економіки та прогнозування. — К., 2012. — 520 с.; Бойко Ю. О. Управління концентрацією банківського капіталу в Україні : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 / Бойко Юрій Омелянович. — Л., 2012. — 193 с.; Болдирев О. О. Антикризове управління банком : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.08 “Гроші, фінанси і кредит” / Болдирев Олександр Олександрович. — К., 2012. — 21 с.; Гребеник Н. Основні віхи у формуванні та проведенні грошово-кредитної (монетарної) політики в Україні. Стаття перша. Становлення монетарної політики в незалежній Україні / Н. Гребеник // Вісник Національного банку України. — 2007. — № 5. — С. 12—22; Розвиток банківської системи в умовах формування архітектури фінансового ринку / за ред. В. В. Коваленко. — О. : Атлант, 2012. — 765 с.; Гасюк М. О. Трансформація банківської системи України в умовах руху іноземного капіталу : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 / Гасюк Марія Олександрівна. — К., 2015. — 243 с.; Чуб О. О. Розвиток банківської системи України в умовах глобалізації : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.08 / Чуб Олена Олександрівна. — К., 2010. — 410 с.; Миськів Г. В. Дослідження етапів становлення кредитного ринку України / Г. В. Миськів // Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. Серія : економіка. — 2014. — № 26. — С. 67—72; Криза банківської системи: причини і шляхи виходу : матеріали наук.-практ. конф., м. Київ, 10 черв. 2015 р. / Асоціація українських банків ; Ун-т банк. справи НБУ (м. Київ) ; відп. ред. С. М. Аржевітін. — К. : УБС НБУ, 2015. — 143 с.; Офіційний веб-сайт Національного банку України. Статистика [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=65162&cat_id=36674.

розвитку банківської системи (рисунок). Так само для кожного періоду виокремлюються найхарактерніші методи адаптації та ініціатори адаптаційних заходів.

Як бачимо з рисунка, формами адаптації є параметрична, структурна та функціональна. Параметрична форма полягає у зміні нормативних актів, показників діяльності, упровадженні нових методів роботи, продуктів, удосконаленні процедур видачі кредитів, розрахунку економічних нормативів, тобто того, що не потребуватиме зміни структури та функцій. Структурна форма означає трансформацію структури банків, регулятора чи банківської системи (наприклад, входження банку у фінансово-промислову групу, створення кластерних структур, зміну організаційної структури (з функціональної на матричну), оптимізацію департаментів центрального банку тощо). Функціональна форма передбачає перерозподіл виконуваних функцій між підрозділами банків/регулятора, зміну функцій банківської системи загалом (найчастіше функціональна форма є наслідком реалізації структурної).

Здебільшого реалізовувалася параметрична форма адаптації (див. рисунок). Лише на I (1991–1995 рр.), V (2006 – III кв. 2008 рр.), VIII (2014–2015 рр.) етапах переважали заходи структурної форми, тісно пов’язані із заходами функціональної. При цьому структурна форма застосовувалися не лише в періоди спадів у розвитку вітчизняної банківської системи (1991–1995, 2014–2015 рр.), а й за стабільних умов (2006 – III кв. 2008 рр.). Поширеність параметричної форми зумовлюється, по-перше, швидшим упровадженням відповідних заходів, по-друге, тим, що вона не завжди потребує зміни виконуваних функцій (на відміну від структурної), по-третє, простотою у підготовці та застосуванні.

Джерело: побудовано авторами.

Р и с у н о к . З а с т о с о в у в а н н я ф о р м і м е т о д і в а д а п т а ц і ї в і д п о в і д н о д о е т а п і в р о з в и т к у б а н к і в с ь к о ї с и с т е м и

Здебільшого ініціатором адаптаційних заходів був Національний банк України (див. рисунок). Банки як ініціатори виступали на V (2006 – III кв. 2008 рр.) та VII (2010 – 2013 рр.) етапах, коли реалізовувалися заходи “наступальної” адаптації (впроваджувалися нові банківські продукти, відбувався перехід на інноваційні технології, збільшувалися кредитні та депозитні портфелі тощо). Тож саме в зазначені періоди розвитку банківської системи (а також на IV етапі (2000–2005 рр.)) використовувалися методи активного втручання. Щодо методів реагування, локалізації та дисипації, то вони притаманні майже всім етапам.

Прикладом використання методу дисипації (він подібний до розподілу ризику, але в цьому контексті передбачається виникнення залежності від іншого суб'єкта) є масові злиття та поглинання, в 2014–2015 рр., методу реагування — коли Національний банк України визначив, що національна банківська система була недокапіталізованою, і в результаті вимоги до розміру капіталу підвищилися до 500 млн грн (2014 р.).

Яскравим прикладом реалізації методу ігнорування є 2006 р., коли Національний банк України “не відпустив” валюту за умови, що платіжний баланс характеризувався незначним дефіцитом (–1617 млн дол. США), а зробив це в лютому 2014 р. (дефіцит платіжного балансу був істотним (на кінець 2013 р. становив –16 518 млн дол. США), золотовалютні резерви, використувані для підтримки стабільності національної валюти, значно скоротилися (протягом 2011–2013 рр. їх обсяг зменшився на 14 000 млн дол. США, а на 1 березня 2015 р. — узагалі досяг критично низького рівня — 5624,6 млн дол. США)), що й призвело до катастрофічних наслідків [12].

Метод активного втручання пов'язаний здебільшого з упровадженням зарубіжного досвіду (методів роботи, банківських продуктів, способів модернізації відділень тощо). Наприклад, створення в 2010 р. санаційного банку АТ “Родовід Банк” (відповідно до принципів роботи “bridge-bank”), формування в банках “CRM-компаній” із метою поліпшення каналів продажу (2011–2014 рр.) тощо.

Варто зазначити, що заходи адаптації, котрі проводилися Національним банком України та центральними банками інших країн під час кризи 2008–2009 рр., загалом були подібні. Зокрема, це стосувалося зміни облікової ставки, збільшення страхової суми за депозитами клієнтів банків, надання державних гарантій за міжбанківськими депозитами та новими борговими зобов'язаннями, адресної фінансової допомоги банкам, їх рекапіталізації (табл. 3). Проте вживалися й заходи адміністративного характеру (заборона на виплату бонусів та дивідендів), як у Данії, Німеччині, США. Національний банк України протягом 2008–2009 рр. продовжував підтримувати курс національної валюти, зменшуючи тим самим обсяги золотовалютних резервів (такий захід застосовувався також регуляторами Казахстану та Китаю).

Таблиця 3. Заходи адаптації, які проводилися центральними банками країн у період глобальної фінансової кризи 2008—2009 рр.

Назва заходу	Україна	США	Німеччина	Франція	Великобританія	Данія	Швеція	Росія	Казахстан	Японія	Китай
Зміна облікової ставки	+	+			+	+	+	+	+	+	+
Зміна нормативів обов'язкового резервування	+							+	+		+
Зміна структури валютних резервів								+			+
Збільшення страхової суми за депозитами клієнтів банку	+	+	+	+	+	+	+	+		+	
Націоналізація / часткова націоналізація банків		+	+		+		+		+		
Викуп поганих активів (боргів)		+	+		+					+	+
Заборона виплати бонусів та дивідендів	+	+	+			+					
Надання державних гарантій за міжбанківськими депозитами та новими борговими зобов'язаннями	+	+	+	+	+	+	+	+		+	+
Адресна фінансова допомога банкам	+	+	+	+	+	+	+	+		+	+
Розширення кредитування малого та середнього бізнесу		+	+					+	+	+	+
Розміщення на депозити вільних коштів державних компаній та державного бюджету								+	+		
Підтримка курсу національної валюти	+										+
Введення / скасування лімітів кредитування											+
Рекапіталізація банків	+		+	+	+	+	+	+	+		+

Джерело: Регулирование банковской деятельности в Украине и России в условиях глобализации : монографія / М. И. Дыба, Е. А. Звонова, Л. А. Примостка и др. ; под науч. ред. М. И. Дыбы, Е. А. Звоновой. — К. : КНЭУ, 2013. — 380, [4] с.

Якщо розглядати заходи адаптації банківської системи у посткризові роки (табл. 4), можна зауважити, що здебільшого вони мали ринковий характер і не передбачали жорсткого адміністративного втручання, такого, як, наприклад, мораторій на дострокове зняття депозитів, обмеження (або заборона) купівлі валюти фізичними особами, як в Україні.

Крім того, як показує зарубіжний досвід, для забезпечення очікуваної ефективності від реалізації заходів адаптації банківської системи, державі потрібно водночас уживати й заходів з метою поліпшення макроекономічних показників. Відтак, можна стверджувати, що розроблення Національним банком України відповідних заходів не дасть результату доти, доки не буде здійснено низку структурних реформ у економіці.

Отже, на основі проведеного дослідження визначено деякі адаптаційні заходи Національного банку України та банків, які стимулювали розвиток банківської системи у наступному періоді. З'ясовано, що на II (1996—1997 рр.) та IV (2000—2005 рр.) етапах ці заходи мали найбільшу ефективність. Однак багато реалізованих адаптаційних заходів з боку регулятора, уряду та банків

Таблиця 4. Заходи адаптації, вжиті країнами в посткризовий період 2010—2015 рр. для поліпшення функціонування банківських систем

Країни	Загальна характеристика заходів
Італія, Нідерланди, Німеччина	<ul style="list-style-type: none"> — Реалізація центральними банками програми цільового довгострокового рефінансування (строком до 4 років) за зниженими ставками порівняно з ринковими (для придбання якісних, забезпечених активами цінних паперів); — підтримка банків шляхом упровадження програми купівлі активів приватних підприємств (для придбання облігацій з покриттям); — надання центральними банками, як і в кризовий період 2008—2009 рр., короткострокових кредитів та тримісячних РЕПО (для підтримки ліквідності); — докапіталізація системних банків; — проведення програми купівлі державних облігацій, а також цінних паперів квазі-урядових агентств і міжнародних організацій (для прискореного економічного зростання); — зниження облікової ставки центральними банками (для стимулювання кредитування реального сектору економіки)
Іспанія	<ul style="list-style-type: none"> — Звернення за допомогою до Міжнародного валютного фонду та Європейського Союзу (отримані кошти спрямовувались на рекапіталізацію національних банків); — прийняття регулятором вимоги зарезервувати 30 млрд євро (для покриття можливих втрат від неповернення кредитів під заставу нерухомості)
Португалія	<ul style="list-style-type: none"> — Прийняття регулятором вимоги підвищити достатність власного капіталу для банків; — прийняття регулятором вимоги знизити коефіцієнт відношення кредитів до депозитів; — зменшення кредитування державних компаній та збільшення кредитування експортоорієнтованих компаній; — зниження облікової ставки та збільшення термінів рефінансування; — розширення списку цінних паперів, що приймалися як гарантоване забезпечення; — розширення переліку партнерів центрального банку, зокрема через внесення до нього інвестиційних банків; — посилення координації діяльності регулятора на міжнародному рівні, зокрема в підписанні угоди про своіи; — звернення за допомогою до Міжнародного валютного фонду та Європейського Союзу (отримані кошти надійшли на рекапіталізацію національних банків)
В'єтнам	<ul style="list-style-type: none"> — Реорганізація банківської системи, зменшення кількості банків (процес "очищення"); — підвищення капіталізації та концентрації капіталу; — надання державної підтримки проблемним банкам; — переведення проблемних активів у спеціально створені компанії

Джерело: складено за: Усокин В. М. Антикризисная политика центральных банков в 2007—2014 годах: цели, особенности, результаты / В. М. Усокин // Деньги и кредит. — 2015. — № 6. — С. 20—27; Резник Г. По образу и подобию: Вьетнам приступил к реформированию своей банковской отрасли, взял за образец китайский вариант / Г. Резник // Банковская практика. — 2012. — № 4. — С. 22—27; Тарнавский В. Четвертый — пошел: Испания стала четвертой страной ЕС, получившей финансовую помощь / В. Тарнавский // Банковская практика. — 2012. — № 6. — С. 6—12; Зайцев О. Два сценария для Португалии: португальские банки приспособляются к новым экономическим условиям, сложившимся в ходе кризиса / О. Зайцев // Банковская практика. — 2012. — № 6. — С. 13—21.

не давали очікуваних позитивних результатів, оскільки: по-перше, деякі з них вживалися із затримкою, по-друге, спостерігалася нераціональність у вжитті заходів регулятором/банками, по-третє, вони не супроводжувалися аналогічними структурними реформами безпосередньо в економіці.

Вивчення адаптаційних заходів на кожному етапі становлення банківської системи показало, що здебільшого вони стосувалися параметричної форми адаптації. Винятком були I (1991—1995 рр.), V (2006 — III кв. 2008 рр.) та VIII (2014—2015 рр.) етапи, на яких переважали заходи структурної форми. Щодо

методів адаптації, то на IV (2000—2005 рр.), V (2006 — III кв. 2008 рр.) та VII (2010—2013 рр.) етапах найчастіше застосовувалися методи активного втручання. При цьому методи реагування, локалізації та дисипації були характерними майже для всіх етапів розвитку банківської системи.

Розроблення оптимального поєднання форм адаптації (та, відповідно, способів) для кожного з етапів циклу економіки та фінансових ринків є актуальним завданням, котре потребує найшвидшого розв'язання та є предметом подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел

1. *Вовчак О. Д.* Банківська справа : навч. посіб. / О. Д. Вовчак, Н. М. Руцишин. — Л. : Новий Світ-2000, 2008. — 560 с.
2. *Дудченко В. Ю.* Етапи формування та сучасні проблеми розвитку банківської системи України / В. Ю. Дудченко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. — 2014. — Вип. 40. — С. 99—109.
3. *Карчева Г. Т.* Ефективність функціонування та перспективи розвитку банківської системи України / Г. Т. Карчева ; НАН України, Ін-т економіки та прогнозування. — К., 2012. — 520 с.
4. *Бойко Ю. О.* Управління концентрацією банківського капіталу в Україні : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 / Бойко Юрій Омелянович. — Л., 2012. — 193 с.
5. *Болдирев О. О.* Антикризове управління банком : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 / Болдирев Олександр Олександрович. — К., 2012. — 21 с.
6. *Гребеник Н.* Основні віхи у формуванні та проведенні грошово-кредитної (монетарної) політики в Україні. Стаття перша. Становлення монетарної політики в незалежній Україні / Н. Гребеник // Вісник Національного банку України. — 2007. — № 5. — С. 12—22.
7. *Розвиток банківської системи в умовах формування архітектури фінансового ринку / за ред. В. В. Коваленко.* — О. : Атлант, 2012. — 765 с.
8. *Гасюк М. О.* Трансформація банківської системи України в умовах руху іноземного капіталу : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 / Гасюк Марія Олександрівна. — К., 2015. — 243 с.
9. *Чуб О. О.* Розвиток банківської системи України в умовах глобалізації : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.08 / Чуб Олена Олександрівна. — К., 2010. — 410 с.
10. *Миськів Г. В.* Дослідження етапів становлення кредитного ринку України / Г. В. Миськів // Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія : економіка. — 2014. — № 26. — С. 67—72.
11. *Криза банківської системи: причини і шляхи виходу : матеріали наук.-практ. конф., м. Київ, 10 черв. 2015 р. / Асоціація українських банків ; Ун-т банк. справи НБУ (м. Київ) ; відп. ред. С. М. Аржевітін.* — К. : УБС НБУ, 2015. — 143 с.
12. *Офіційний веб-сайт Національного банку України. Статистика [Електронний ресурс].* — Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=65162&cat_id=36674.
13. *Усоскин В. М.* Антикризисная политика центральных банков в 2007—2014 годах: цели, особенности, результаты / В. М. Усоскин // Деньги и кредит. — 2015. — № 6. — С. 20—27.
14. *Лазаренко Р. П.* Антикризисная политика Німецького федерального банку / Р. П. Лазаренко // Фінанси України. — 2014. — № 12. — С. 96—102.

References

1. Vovchak, O. D., Rushhy`shy`n, N. M. (2008). Bankivs`ka sprava [Banking]. L`viv: Novy`j Svit-2000 [in Ukrainian].
2. Dudchenko, V. Yu. (2014). Etapy` formuvannya ta suchasni problemy` rozvy`tku bankivs`koyi sy`stemy` Ukrayiny` [Stages of development and current problems of the banking

system of Ukraine]. Problemy i perspektyvy rozvytku bankivskoyi systemy Ukrainy [Problems and prospects of the banking system of Ukraine], 40, 99–109 [in Ukrainian].

3. Karcheva, H. T. (2012). Efektyvnist funkcionuvannya ta perspektyvy rozvytku bankivskoyi systemy Ukrainy [The efficiency of the operation and prospects of the banking system of Ukraine]. Kyiv: Instytut ekonomiky ta prohnozuvannya NAN Ukrainy [in Ukrainian].

4. Bojko, Yu. O. (2012). Upravlinnya koncentraciyeyu bankivskoho kapitalu v Ukraini [Managing the concentration of banking capital in Ukraine] (Unpublished master's thesis). Universytet bankivskoyi spravy, Kyiv [in Ukrainian].

5. Boldyryev, O. O. (2012). Antykrizove upravlinnya bankom [Crisis management bank] (Unpublished master's thesis). Kyivskiy Natsionalnyy ekonomichnyy universytet imeni Vady ma Hetmana [in Ukrainian].

6. Hrebenyuk, N. (2007). Osnovni vixy u formuvanni ta provedenni hroshovo-kredytnoyi (monetarnoyi) polityky v Ukraini. Statya persha. Stanovlennya monetarnoyi polityky v nezalezhnij Ukraini [Milestones in the formulation and conduct of monetary (monetary) policy in Ukraine. Article One. The formation of monetary policy in independent Ukraine]. Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy [Bulletin of the National Bank of Ukraine], 5, 12–22 [in Ukrainian].

7. Kovalenko, V. V. [Ed.]. (2012). Rozvytok bankivskoyi systemy v umovax formuvannya arxitektury finansovoho rynku [The development of the banking system in the emerging architecture of the financial market]. Odesa: Atlant [in Ukrainian].

8. Hasyuk, M. O. (2015). Transformaciya bankivskoyi systemy Ukrainy v umovax ruxu inozemnoho kapitalu [The transformation of the banking system of Ukraine in terms of the movement of foreign capital] (Unpublished master's thesis). Universytet bankivskoyi spravy Natsionalnoho banku Ukrainy [in Ukrainian].

9. Chub, O. O. (2010). Rozvytok bankivskoyi systemy Ukrainy v umovax hlobalizaciyi [The development of the banking system of Ukraine under globalization] (Unpublished doctoral thesis). Kyivskiy Natsionalnyy ekonomichnyy universytet imeni Vady ma Hetmana [in Ukrainian].

10. Myts'kiv, H. V. (2014). Doslidzhennya etapiv stanovlennya kredytnoho rynku Ukrainy [Research stages of the credit market of Ukraine]. Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiya" [Scientific Proceedings of the National University "Ostroh Academy"], 26, 67–72 [in Ukrainian].

11. Arzhevitin, S. M. (2015). Kryz bankivskoyi systemy: prychy ny i shlyaxy vyxodu [Banking crisis: causes and ways out]. Kyiv: UBS NBU [in Ukrainian].

12. Oficijnyj veb-sajt Natsionalnoho banku Ukrainy. Statystyka [The official website of the National Bank of Ukraine. Statistics]. (n. d.). Retrieved from http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=65162&cat_id=36674 [in Ukrainian].

13. Usoskin, V. M. (2015). Antikrizisnaya politika central'nyx bankov v 2007–2014 godax: celi, osobennosti, rezul'taty [The anti-crisis policy of the central banks in 2007–2014 years: objects, features, results]. Den'gi i kredit [Money and Credit], 6, 20–27 [in Russian].

14. Lazarenko, R. P. (2014). Antykrizova polityka Nimeckoho federalnoho banku [The anti-crisis policy of the German Federal Bank]. Finansy Ukrainy [Finance of Ukraine], 12, 96–102 [in Ukrainian].